

DERRİDA İSTANBUL'DA
SEKÜLERİZM, ÖTEKİ VE SORUMLULUK

ZEYNEP DİREK

ZEYNEP DİREK

İstanbul doğumlu (1966). Annesi felsefe öğretmeni Nuran Direk, babası yüksek kimya mühendisi Altay Direk'tir. Adana Celalettin Sayhan İlkokulu'nu bitirdi (1977). Ortaöğrenimini Galatasaray Lisesi'nde, yükseköğrenimini Boğaziçi Üniversitesi Felsefe Bölümü'nde tamamladı (1990). Aynı üniversitede felsefe alanında yüksek lisans derecesi aldı (1992). Doktora eğitimine Kanada'da, University of Western Ontario'da başladı. 1995-1996 yıllarında Paris'te Jacques Derrida'nın derslerini takip etti. Doktora derecesini University of Memphis'ten aldı (1998). Galatasaray Üniversitesi'nde görev yaptı (1998-2014). 2010 yılında profesör ünvanını aldı. 2014 yılından itibaren Koç Üniversitesi Felsefe Bölümü'nde öğretim üyesidir. Simone Beauvoir, Levinas, Derrida, Merleau-Ponty, Bataille, Lacan üzerine Türkçe ve yabancı dillerde yayımlanmış çok sayıda makalesi vardır. Başlıca eserleri: *A Companion to Derrida* (Ed., 2014); *Cinsiyeti Yazmak* (Ed., 2016); Robert Bernasconi, *İrk Kavramını Kim İcat Etti?*, (Ed., 2016); *Dünyanın Teni* (2017); *Cinsel Farkın İnşası* (2018); *Çocuk ve Allah* (2018); *Cinsiyetli Olmak* (Ed., 2019); *Ontologies of Sex: Philosophy in Sexual Politics* (2020); Robert Bernasconi, *Levinas Okumaları* (Ed., 2021); *Başkalık Deneyimi* (2021), *Çağdaş Kıta Felsefesi/Bergson'dan Derrida'ya* (2021).

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	11
BİRİNCİ BÖLÜM DERRİDA VE BİZ	
1 DERRİDA’NIN ARDINDAN: ÖLÜM, KÜLTÜR VE DİL	13
2 TÜRKİYE’DE DERRİDA’DAN SÖZ ETMEK: SEKÜLERİZM VE ANTI-SEKÜLERİZM	39
3 AVRUPALI İDEAL İLE MÜSLÜMAN ÖTEKİ	78
4 ERMENİ SOYKIRIMI ÜZERİNE: SORUMLULUK, AF, TANIKLIK, UKDE	103
İKİNCİ BÖLÜM DERRİDA VE POLİTİK	
5 DERRİDA’NIN SİYASET FELSEFESİ	123
6 HUKUK, ADALET VE SİYASET	142
7 ANTROPOSEN ÇAĞINDA ŞANS VE SORUMLULUK	161

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
DEKONSTRÜKSİYON VE ÖTEKİ

	8	
FENOMENOLOJİ VE DEKONSTRÜKSİYON		200
	9	
HEGEL İLE LACAN ARASINDA: DERRİDA'DA APORETİK ÖZNELLİK		229
	10	
HAYVAN, AĞAÇ VE EGEMEN: LACAN VE DERRİDA'DA ÖTEKİ		254
DİZİN		296

ÖNSÖZ

Bu kitap zaman içinde yazılmış, çoğunlukla yabancı dillerde yayımlanmış, bir kısmı da Türkçe dergilerde kalmış, yeniden elden geçirdiğim yazılardan oluşuyor. Kitapta Derrida üzerine yazılar olduğu gibi bizim bulunduğumuz yerde kolektif bir biçimde deneyimlediğimiz sorunları Derrida ile birlikte, ondan öğrendiklerimizle düşünme denemeleri de mevcut. Bulduğumuz yerde, kendi durumumuzdan ve deneyimimizden yola çıkarak düşünmek bize varoluşçuluğun öğrettiği bir şey. Ben bunu önemseydiğim ve hedeflediğim için başlıca amacım Derrida'yı şerh etmek değil, bir sorunu onun felsefesinin kavramlarıyla düşünmeyi denemek ve bu bağlamda literatüre eleştirel bir katkıda bulunmak. Uzun zamandır Türkiye'de okunan ve yorumlanan Derrida'nın başka yerlerdekinden farklı anlam ifade edebileceğini ve bu bağlama da ondan yola çıkılarak felsefi bir sorunsallaştırmanın ışığının düşürülebileceğini hayal ettim. Bu elbette bağlama yabancı tüm filozoflar için geçerli olabilir. Bu kitapta alımlamanın aktarmadan başka bir şey olduğunu göstermeyi deneğim yazılar var.

Kitaptaki yabancı dilde yayımlanmış yazıların çevirilerini Elif Çağatay, Mehmet Avcı ve Kemal Tokgöz yaptılar. Ben de redakte ettim. Çiğdem Şimsek birçok makalenin dilinin akıcılaştırılmasında ve bazen de metnin sorularla açılmasında bana çok yardımcı oldu. Editörüm Bekir Demir kitabın hazırlanmasının her aşamasında süreci sabırla destekledi. Kendilerine teşekkür borçluyum.

ZEYNEP DİREK
AĞUSTOS 2022

BİRİNCİ BÖLÜM DERRİDA VE BİZ

I DERRİDA'NIN ARDINDAN: ÖLÜM, KÜLTÜR VE DİL

1

Derrida öldü. Ölümünü bekliyorduk son bir yıldır. Haberi aldığımda hemen kaleme sarılıp bir şeyler yazmak gelmedi içimden, vefatının hemen ardından can sıkıcı bir karalama kampanyasının başlayacağını düşünüyordum. Bunun sebebi yaşarken de çok saldırıya uğramış olmasıydı. Hayranı olduğu kadar sevmeyeni vardı. Sessizce hatırlamak ve bir kitabını okuyarak yas tutmak en iyisi diye düşündüm. Tabii bu sessizlik bir dergi editörü onun hakkında yazmamı istediği ân sona erdi. Bunu bir görev, bir borç gibi üstlendim. Öneriyi reddedememiş olmam yas tutanın dışsallaştırma ihtiyacı, ifade etme arzusu, gevezeliği sayılabilir miydi? Evet. Ben de bir Derrida seven olarak onun ölümüyle yas tutmadan baş edemeyecektim.

Fakat filozoflar ölür mü? O metinleriyle benim hayatımda senelerdir vardı ve bundan sonra da eminim ki olacak. Niye yas tutuyorum o hâlde? Filozof yaşayan biri olarak öldü sadece. Yas, uygun bir cenaze merasimiyle yaşam ile ölüm, profan dünya ile kutsalın alanı arasındaki sınırı yeniden güvenli bir biçimde, hayaletlerin imkânını ortadan kaldıracak şekilde tesis etme çabası değil mi? Yasta Ötekini yemek de var. Güney Amerika'da sevdiklerinin ölüsünü gömmeyi reddeden, yiyen bazı kabileler varmış. Böylece sevilen kendisi olarak kaybolsa bile sevenin bedeninde hayat-

ta tutulabilmektedir. Hafızada yaşatmak da bir tür ötekini yemeye benzer. Bu anlamda öteki daha yaşarken çoktan yenmiştir. Yıllardır okurken çiğniyor, geviş getirerek anımsıyorduk hatta. Yas bir tür *Aufhebung*'a benzer; yadsıma, yokluk deneyimi, içselleştirme ve başka bir düzleme taşıma. Yazdığı ilk eserlerden itibaren yazarın bir gün öleceğinin altı çizilmiştir. Banal, sıradan bir bilgi, tüm insanlar ölümlü ise. Ama konu bambaşka, mevcudiyet deneyiminin metafizik temelleriyle ilgili, yazının babasızlığıyla ilgili. Sözün daha ayrıcalıklı olmadığını göstermek için az uğraşmadı.

Onun kaleminin durmasının ardından yazdığım bu yazı, geçmişte Derrida'nın felsefesi hakkında yazdığım diğer yazılardan farklı. Şu yazmakta olduğum yazı, nesnellüğün diline tercüme etmesi zor olan kişisel tanıklık, izlenim ve anılarla dolu. Bunların bir kısmı bana ait izlenim ve anılar, diğerleri Derrida'nın çocukluğuna dair; bir de bunlar yoluyla anlamaya çalıştığım işitilmeyen başka tanıklıklar var. Ne zaman tanıklık ve kişisel olan için içine girse acaba bir çalışma yeterince 'felsefi' midir kaygısı ortaya çıkıyor. Hayır. Yeterince felsefi olmayan bir yazı için baştan özür dilemeyeceğim. Aslında felsefenin değeri kısmen 'felsefi olmayan'la ilişkisinden gelir. Felsefe gelenekle bir ilişki kurarak argümanları yeniden tartan, kavramsal çerçeveyi sorgulayan eleştirel bir faaliyetten ibaret değildir; karşılaşmayla, karşılaşılmanın zihinde yarattığı şokla başlayan bir düşünme sürecidir; varoluşsal tecrübelerin, dünyada olmanın ta kendisinin düşünülmesidir. Derrida'nın hayatı sona erdikten sonra yazdığım bu yazının amacı, metinlerinde kişi olarak ondan bana yansıyanı dile getirmek, felsefi dilinde karşılaştığım bakıştan yola çıkarak dille, ötekiyle, kültürle, ölümlü kurduğu ilişkilerden bahsetmek ve daha da öteye giderek Derrida'nın sözünün benim bu coğrafyadaki bazı deneyimlerimde nasıl tınladığına kulak vermek.

Derrida üstüne doktora tezi yazdığım yıllarda, metinleriyle haşır neşir olarak geçirdiğim zaman içinde bu düşünürle aramda tekil bir ilişki kurulmuş. Onu okurken sanki eski bir

4
ERMENİ SOYKIRIMI ÜZERİNE: SORUMLULUK, AF,
TANIKLIK, UKDE

“Mutlak affetme kurtulmak, iyileşmek, hayata geri dönmek için yapılan bir şey değildir.”

Bu yazıda Emmanuel Levinas, Jacques Derrida, Janine Altounian ve Akif Kurtuluş’un eserlerinden yola çıkarak sorumluluk, affetme, tanıklık ve duygulanım izleklerine odaklanacağım ve Ermeni Soykırımıyla yüzleşme sorunsalını ele alacağım. Konuyu felsefe, psikanaliz, edebiyat kesişiminde incelemenin, içinden geçmekte olduğumuz deneyimin farklı veçhelerini düşünmemize yardımcı olacağını sanıyorum.

Emmanuel Levinas, İkinci Dünya Savaşı sonrasında yaptığı felsefeyle tüm Batı felsefesi geleneğini Başka’ya tahammülsüz olduğu için eleştirerek hesaplaşır soykırımla. Almanya’daki faşist rejimle, soykırım kararını verenlerle, ölüm kamplarını kuranlarla, altı milyon Yahudiyi bu kamplarda yok edenlerle; faşizmle iş birliği yapanlarla, soykırımı duymazlıktan bilmezlikten gelen veya kanıksayan Alman halkıyla, faşizme karşı edilgin tavır alan hatta gizlice iş birliği yapan dönemin Avrupası’yla; dahası 20. yüzyılda bu felaketin maddi koşullarının meydana geliş süreciyle hesaplaşmak ona yeterli görünmez. Daha kapsayıcı bir bakışı zorunlu bulur; belki de yalnızca Alman İdealizmde ve Heidegger’in felsefesinde bulabileceğimiz kadar bütünsel bir hamle yapar: Levinas soykırım gerçekliğiyle hesaplaştığında tüm Batı felsefesi geleneğiyle, düşüncenin soykırım öncesi 2500 yılıyla hesapla-

DİZİN

- A
- adalet 49, 50, 51, 52, 53, 59, 80, 83, 101, 110, 126, 127, 128, 129, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 151, 152, 159, 190, 201, 236, 267, 276, 278, 279, 280, 281, 292
- adaletsizlik 157, 158, 159
- adlandırma 27, 146
- af dileme 109
- affedilme 110, 113, 117, 118
- affetme 103, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 117, 121
- Agamben, Giorgio 97, 99
- ahlak 58, 104, 110, 136, 195, 230, 235; ~ yasası 230, 267
- ahlaki: ~ sorumluluk 120; ~ yaşam 230
- aile 42, 51, 67, 120, 121, 134, 233, 239, 254
- akıl 91, 144, 147, 149, 163, 236, 248, 266; ~ın sınırları 40
- akrabalık: ~ ilişkileri 120; ~ sistemleri 138
- aktivizm 293
- algı 210, 211, 216, 244; ~ fenomenolojisi 244
- Alman Idealizmi 41, 103, 231
- Altounian, Janine 103, 113, 114, 118, 119, 120
- Amerikan akademisi 19
- ampirizm 206, 210
- analoji 43, 132, 288
- analojik temsil 249
- anarşi 283
- anarşizm 293
- anlam 11, 15, 17, 37, 68, 82, 86, 91, 118, 125, 126, 175, 177, 179, 180, 182, 200, 202, 204, 205, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 223, 247, 248, 256, 257, 258, 261, 271, 277, 283, 284
- anlamlandırma 208, 217, 268, 276, 277, 283, 288
- anlamsızlık 210
- antisemizm 104
- Antroposen 161, 163, 164, 165, 166, 167, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 178, 179, 181, 183, 186, 187, 188, 196
- apodiktik bilgi 200
- apokaliptik kurtuluş 173
- Arendt, Hannah 30, 117
- Aristoteles 131, 162, 163, 218, 265
- armağan 201
- arzu 155, 173, 234, 236, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 247, 248, 250, 252, 253, 255, 256, 257, 258, 259, 263, 264, 265, 267, 287; ~ ekonomisi 234; ~nun diyalektiği 241
- Asad, Talal 61, 75
- askerî şiddet 158
- aşırılık 252
- aşkın: ~ bilinç 213; ~ fenomenoloji 211, 220
- aşkınlık 104, 161
- ateizm 45, 283
- Austin, J. L. 124, 129, 152, 159
- Avrupa fikri 78, 83, 84, 89, 94, 98
- aydınlanma 48, 79, 98
- Aydınlanma 61, 63, 65, 91
- ayna: ~ evresi 243, 244, 247, 261; ~ ilişkisi 245
- aynılık 84, 151, 215, 216, 218, 222
- ayırıcılık 26, 50, 51, 59, 75, 76, 95, 267, 274
- B
- baba 35, 120, 121, 281
- bağışlama 201, 236

- bastırma 69, 183, 271, 278, 279, 280
başkalık 7, 18, 19, 67, 68, 151, 211, 213, 217, 224, 231, 240, 241, 244, 248, 251
Bataille, Georges 16, 17, 35, 38, 179, 205, 238, 239, 252, 259, 277
Batı: ~ felsefesi geleneği 219; ~ kültürü 43, 60, 73, 75, 79; ~ sömürgeciliği 92; ~ uygarlığı 32
Batılılaşma 51, 79, 99, 284; ~ projesi 284
beden 43, 68, 69, 219, 221, 290
bedenlenme 215
belirsizlik 172, 180, 277
Benjamin, Walter 70, 114, 115, 130, 138, 142, 143, 144, 146, 148, 149, 150, 151, 152, 157, 158, 159, 175, 198, 201, 274, 275, 276
benlik 244, 245, 247
Bernasconi, Robert 21, 39
betimleyici ifadeler 152
bilgi 4, 14, 40, 41, 42, 62, 91, 114, 128, 164, 175, 184, 185, 186, 232, 242, 243, 247, 277; ~ nesnesi 128, 164, 242
bilimsel gerçeklik 179
bilinç: ~ analizi 200; ~ faaliyeti 212
bilinçdışı 214, 247, 260, 263, 271, 278, 279, 288, 290; ~nın oluşumu 247, 256
birincil benlik 245
biyolojik: ~ değişim 164; ~ yaşam 35
boş yönelim 208
- C
Chanter, Tina 21
cinsel farklılık 201, 251
cinsiyet 33, 50, 51, 67, 133, 188, 251, 256, 264, 281, 282, 293; ~ farklılığı 251, 281, 282; ~ farklılığı 282
- Ç
çelişiklik 181
çelişmezlik 181
çevre 162, 164, 168, 169, 170, 172, 181, 186, 196
çıplak yaşam 137
çilecilik 121
çoğulculuk 75, 94, 283
çok uluslu şirketler 69
- D
dayanışma ruhu 33
deizm 58
dekonstrüksiyon 16, 22, 41, 42, 44, 62, 63, 68, 69, 71, 73, 76, 78, 81, 82, 83, 85, 86, 87, 89, 91, 93, 94, 123, 127, 129, 136, 137, 139, 142, 143, 144, 145, 147, 148, 152, 158, 168, 172, 187, 200, 201, 202, 203, 205, 207, 213, 216, 217, 219, 220, 221, 223, 224, 225, 237, 250, 255, 262, 271, 276, 282
Deleuze 131, 161, 176, 197, 212, 214
demokrasi(ler) 40, 56, 63, 78, 79, 81, 83, 89, 99, 128, 135, 139, 143, 283, 285
demokrat sol 79
deneyim 94, 96, 103, 110, 111, 112, 148, 163, 200, 210, 217, 218, 219, 225, 229, 230, 231, 232, 233, 239, 240, 262, 267, 291
depolitizasyon 136
Derrida 13
Descartes 163, 164, 248
devlet 19, 28, 33, 40, 44, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 56, 63, 69, 71, 72, 74, 81, 89, 94, 97, 110, 124, 125, 130, 132, 133, 135, 136, 137, 142, 149, 152, 153, 157, 233, 239, 273, 274, 275, 276, 291, 292, 293; ~ aygıtları 142; ~ üniversiteleri 19; ~ yalanları 130
devrimci: ~ saf şiddet 146; ~ şiddet 142; ~ toplumsal hareketler 276
dışlama politikası 96
dil: ~e dönüş 126; ~in bedeni 37; ~ politikası 28
dilsel: ~ performanslar 177; ~ tahakküm 33
din(ler): ~in dönüşü 41, 51, 60, 64, 65, 73; ~in geri dönüşü 39, 40, 43; ~ özgürlüğü 75; ~ tarihi 65
dinamizm 41
dindarlık 51

dinî: ~ cemaatler 51; ~ çeşitlilik 92; ~ hayat 64; ~ uygulamalar 95
dinsel: ~ eğitim 57; ~ hayat 57
dinsellik 98
direnc 129, 240, 249, 271
direniş 138, 234, 240, 283, 284, 286, 288, 290
diyalektik 41, 72, 111, 125, 142, 158, 203, 230, 231, 232, 233, 239, 240, 241, 243, 251, 254, 258, 276; ~ hareket 231, 239, 243
doğa 123, 132, 134, 137, 138, 162, 163, 164, 166, 168, 169, 170, 171, 179, 187, 189, 216, 242, 272, 273, 289, 291, 292
doğal fenomenler 171
doğruluk 153, 258, 268
dost ve düşman 85, 274; ~ karşıtlığı 136
dostluk 21, 121, 274
duygu politikası 56
duygulanım 103, 116, 117, 214
dünya: ~ algısı 244; ~ deneyimi 41; ~ resmi 166
dürtü 246
düşünce sistemleri 17
düşünme etkinliği 208

E

efendilik işlevi 246
egemenlik 40, 41, 42, 43, 44, 60, 63, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 78, 83, 96, 123, 130, 131, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 142, 157, 201, 256, 271, 272, 273, 274, 276, 279, 280, 281, 282, 284, 288, 292; ~ fantazileri 134; ~ metafiziği 276, 292
ego 217, 224, 244, 261
eğitim 25, 26, 27, 32, 34, 36, 45, 48, 52, 53, 55, 56, 59, 81
eidetik indirgeme 200
ekolojik: ~ çöküş 191; ~ değişiklikler 183; ~ sistemler 165; ~ yaklaşımlar 183
ekonomi 16, 17, 18, 35, 90, 179, 188, 215, 225, 233, 251, 252, 266
ekonomik: ~ eşitsizlik 151; ~ kâr 192; ~ şiddet 275

ekosistem 147
eksiklik 24, 247, 252, 255, 256, 264, 265
emir 235, 239
emperyalist savaşlar 136
enerji kaynakları 171
epistemik: ~ kesinlik 215; ~ tanıklık 81
Erbakan, Necmettin 53
eski Yunan 40, 221
eşitlik 98, 151
eşitsizlik 151, 157
etik 15, 34, 43, 58, 78, 80, 81, 83, 84, 85, 87, 93, 95, 108, 115, 128, 130, 133, 149, 150, 169, 186, 195, 201, 229, 230, 231, 233, 234, 235, 239, 240, 241, 250, 255, 270, 281; ~ sorumluluk 15
etnisite 293
evren 189
evrensel: ~ akıl 230; ~ doğru 84
evrenselcilik 230
eylem 104, 111, 139, 156, 163, 164, 169, 235
ezen ezilen ilişkileri 23

F

fail 104, 170, 182, 183
fallus 133, 134, 251
farklar sistemi 133
farklılık 70, 84, 161, 201, 243, 244, 251, 282
faşizm 103
felsefe 7
felsefe tarihi 15, 231
felsefi söylem 19
fenomen 37, 60, 65, 73, 75, 189, 190, 262
fenomenallik 249
fenomenoloji 16, 78, 123, 126, 129, 148, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 210, 211, 212, 213, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 223, 224, 225, 250, 270
fenomenolojik zaman 155
Foucault 19, 224, 248
Freud 71, 172, 201, 212, 214, 241, 248, 260, 263, 266, 271

- G
- geçiş nesnelere 286
- geçişsizlik 233, 240
- gelenek(ler) 36, 85, 117, 128, 144, 263; ~in otoritesi 144
- gelir eşitsizliği 188
- genel: ~ ekonomi 16, 17, 35, 179, 225, 252; ~ istem 135, 138
- Genet, Jean 201, 234, 239, 251
- genetik fenomenoloji 201, 202, 203, 204
- genetikçilik 202
- geometri 204
- gerçeklik deneyimi 219, 239
- globalleşme 130
- görev 13, 216, 235, 240, 241
- görü 34, 207, 208
- görücülük 216
- gösteren(ler): ~in maddeselliği 218, 257; ~in öznesi 259, 263, 267; ~in oyunu 206, 210, 215, 217
- gösterge 37, 73, 208, 209, 210, 211, 213, 214, 217, 237, 251
- göstergebilimsel fark ilkesi 214
- göstergeler 23, 208, 209, 211, 212, 213
- güç(ler) 70, 93, 119, 138, 144, 145, 146, 147, 149, 153, 156, 161, 162, 176, 181, 182, 184, 201, 216, 218, 256, 267, 272, 286; ~ çoğulluğu 176; ~ oyunu 69, 214
- H
- Habermas 100, 126, 127, 139
- Habip, Bella 118
- hafıza 14
- hafıza 25, 36, 167, 194
- hak transferi 124
- hakikat 66, 110, 130, 190, 191, 192, 207, 213, 215, 223, 225, 237, 239, 248, 261, 268
- hâkim kültür 29
- halk 25, 50, 53, 105, 135, 137, 239, 280, 291
- harcama ekonomisi 238
- hareket yasaları 258
- hayvan 131, 132, 133, 136, 163, 164, 165, 168, 188, 195, 201, 251, 254, 255, 256, 262, 265, 266, 267, 269, 270, 271, 272, 276, 278, 282, 288, 292
- hayvanlık 131, 169, 250, 268
- haz 16, 22, 131, 187, 255, 264, 265
- Hegel 107, 111, 122, 124, 201, 229, 231, 232, 233, 234, 237, 239, 241, 242, 243, 251, 253, 257, 258, 259, 265
- Hegeli sistem 238
- Hegelcilik 17
- Heidegger 19, 41, 103, 116, 122, 133, 159, 168, 170, 178, 187, 201, 205, 207, 212, 214, 219, 220, 221, 222, 223, 229, 254, 268, 282
- Herakleitos 162, 176
- Hıristiyanlık 42, 46, 61, 88, 117, 118
- hiçlik 35
- hipergeçerlilik 127, 129
- hipotez 166, 277
- Hobbes 124, 129, 131, 132, 134, 254, 272, 273, 291, 292
- holizm 164
- Holosen 161, 162, 165
- homojenleşme 189
- homojenleştirme 72
- hoşgörü 75, 98
- hukuk 57, 62, 63, 95, 123, 124, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 152, 154, 155, 157, 158, 236, 250, 273, 274, 275, 279, 280, 281, 291, 292, 293
- Husserl 16, 19, 68, 76, 78, 90, 91, 99, 100, 101, 126, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 213, 220, 223, 226, 227, 228
- hümanizm 27
- I
- ırk 33, 44, 92, 188, 293
- İ
- içkinlik 161, 287, 288
- içsel zaman 211, 217
- içselleştirme 14, 249
- ideallığın kuruluşu 210
- ideoloji 28, 32, 73, 255

- iğdiş edilme 255, 264
iğrenme 85, 93
ihlal 15, 18, 37, 45, 89, 96, 150,
239, 280, 281, 282, 291, 292
ihtiyaç 209, 240, 242, 255, 265
ikilik 143, 146, 147, 148, 245, 246,
292
iklim değişikliği 163, 171, 192, 195
iktidar 51, 70, 155, 164, 283, 284,
289
ilahi şiddet 144, 146, 147, 276
ilerleme 80, 180, 237, 284
iletimsel eylem 139
iman 39, 40, 41, 42, 47, 62, 63, 64,
65, 66, 75, 97, 272
imge 244, 246, 254
inanç özgürlüğü 48
insan: ~ hakları 57, 79, 80, 89, 127,
135, 136, 137, 147, 250, 270; ~ın
egemenliği 169
insanlık tarihi 161, 168, 189
insanmerkezilik 183
İslam 40, 42, 43, 44, 46, 47, 53, 57,
60, 61, 65, 66, 67, 73, 75, 82, 86,
87, 88, 92, 93, 94, 95, 281; ~ fel-
sefesi 40
İslami: ~ hükümetler 49; ~ siyaset 44
İslamlaşma 60
islamofobi 43, 93, 96
itiraf 32, 63, 118, 204, 291
iz 76, 91, 99, 111, 210, 211, 212,
225, 247, 259, 268, 269, 270, 277
izafiyet teorisi 153
izlenim 14
- J
- jeofiziksel: ~ süreçler 169; ~ felaket-
ler 182
jeolojik: ~ zaman 181, 191; ~ zaman-
sallık 161
- K
- kadrolaşma 74
kalkınma 284
kamusal alan 48
Kant 40, 41, 90, 111, 126, 195, 231,
234, 235, 239, 240
kapitalist tüketim 65
kapitalizm 187, 188, 195
- Kapitolosen 188, 189, 193, 194
karar alma mekanizmaları 87
karar öznesi 252
kararcılık 93, 128
kardeşlik 98
karşılıklı bağımlılık 167
karşılıklılık ekonomisi 252
kartezyen: ~ felsefe 164; ~ özne 224
kayıp 31, 68, 85, 204, 238, 239, 248,
252, 286
kayırmacılık 51, 74
Kemalist modernlik 284
kendilik 24, 67, 69, 84, 247
kendine bağışıklık 43, 60, 62, 69, 70,
71, 72, 73, 74, 138, 157, 158
kendini affetme 117
keyif 15, 26, 179, 243, 255, 264, 265
kısıtlı ekonomi 17, 19, 35, 179, 225,
238
Kierkegaard 41, 233
kimlik 24, 42, 66, 67, 75, 79, 81,
83, 84, 92, 94, 116, 124, 150, 243,
245, 247, 261, 284
kimliksizlik 130
kitap dinleri 97
kodlama 161
komünist blok 79
komünyon 286
konsensüs 250
konukseverlik 78, 84, 91, 94, 108,
130, 236, 241
koruyucu şiddet 276
koşulsuz affetme 112
kozmopolitanizm 78, 84, 88, 130
kökensel edim 275
kurucu: ~ edim 125, 154, 157, 275;
~ eylem 150, 156; ~ niyetler 154;
~ şiddet 147, 158, 276; ~ yapı 155
kültür 23, 24, 25, 26, 27, 29, 32, 34,
36, 51, 59, 60, 73, 74, 75, 79, 81,
124, 132, 189, 194, 216, 285
kültürel: ~ haklar 36; ~ yabancılaş-
ma 60
küreselleşme 40, 189
- L
- Lacan 131, 133, 201, 229, 231, 236,
239, 240, 241, 242, 243, 244, 245,
246, 247, 248, 250, 251, 252, 253,

- 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 276, 277, 278, 279, 280, 282, 287, 292
- laiklik 43, 45, 46, 47, 48, 49, 60, 62, 63, 67, 71, 73, 74, 75, 76, 77, 94, 95, 96
- Levinas 19, 20, 21, 22, 34, 35, 38, 103, 104, 106, 107, 115, 117, 122, 147, 169, 201, 205, 212, 214, 224, 231, 240, 244, 252, 258
- liberalizm 128
- logos 128, 133, 134, 159, 163, 168, 180, 219, 220, 225, 237, 248, 268
- logosantrizm 181
- logosmerkezcilik 248
- M
- Machiavelli 254
- maddi güçler ekonomisi 179
- manipülasyon 86, 88
- Marx 41, 88, 100, 130, 143, 159, 160, 194, 195, 197, 201, 224, 226
- mecudiyet metafiziği 123
- medeni toplumlar 96
- mekânsallaştırma 176
- Merleau-Ponty 7
- meşrulaştırma 27, 146, 148, 151, 157, 158, 250
- meşruluk 124, 138, 151
- metafizik 14, 18, 19, 20, 31, 36, 56, 66, 67, 68, 69, 71, 82, 83, 127, 163, 168, 181, 172, 201, 205, 206, 212, 215, 216, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 237, 238, 239, 248, 251, 252, 253, 254, 255, 262, 271, 272, 274, 276, 277, 279, 281, 288, 292
- mevcudiyet 14, 16, 17, 22, 37, 67, 124, 130, 138, 207, 208, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 222, 223, 237, 238, 276, 277; ~ deneyimi 14, 210, 211, 212, 217, 240
- milliyetçilik 40, 83, 143
- mistik şiddet 150
- mitik şiddet 276
- mitsel şiddet 144, 146, 148
- modelleme 172
- modern: ~ özne 230, 274; ~ teknoloji 66
- modernite 61, 63, 65, 75
- modernizm 127, 220
- modernlik 40, 41, 79, 81, 164, 284
- Möbiüs şeridi 263, 287
- Musevilik 46
- mutlak: ~ bilgi 232, 233; ~ yokluk 17
- müzakere 82, 88, 89, 192
- N
- Nancy, Jean-Luc 99, 133, 259, 260, 261
- narsisistik ego 247
- narsisizm 244, 245, 246, 249
- neoliberal ekonomi 56; ~nin kuralları 65
- nesnel tin 233, 234, 257
- nesneler dünyası 230
- nesneleştirme 247
- Nietzsche 85, 86, 102, 117, 122, 123, 176, 183, 184, 198, 199, 201, 212, 213, 214, 215, 218, 219, 222, 225, 226
- normatiflik 236, 243, 250, 252
- nükleer savaş 184, 190, 192
- O
- olağanüstü: ~ durum 274; ~ hâl 135, 137, 274
- olumsuzluk 233, 234, 238
- ontoloji 148, 201, 221; ~ geleneği 221
- ontolojik düzlem 163
- organik birlik 69
- ortak iyi 138
- otantiklik 49
- otomatizm 270
- otorite 62, 134, 240, 272, 279, 284
- oyun 16, 41, 156, 174, 176, 180, 191, 201, 215
- Ö
- ödev 231, 234, 235
- ölüm 13, 14, 16, 17, 35, 68, 71, 103, 106, 113, 166, 167, 179, 193, 201, 204, 211, 213, 225, 229, 231, 243, 260, 277; ~ dürtüsü 71, 179; ~ iç-güdü 16

- öteki 14, 15, 19, 23, 24, 28, 29, 30, 32, 33, 35, 36, 38, 56, 66, 67, 71, 78, 80, 82, 84, 88, 91, 93, 94, 104, 108, 112, 113, 117, 120, 121, 125, 138, 139, 147, 159, 179, 214, 224, 230, 231, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 257, 258, 259, 262, 264, 265, 266, 267, 270, 274, 276, 277, 279, 284, 291, 292; ~nin dili 23
- ötekileştirme 138, 274
- özbiliñç 69, 241, 242, 243
- özdeşleşme 24, 243, 244, 245, 247, 254, 255, 256, 292
- özdeşlik 215, 216, 217, 218, 261, 273
- özzerklik fantezisi 135
- özgürlük 49, 52, 70, 93, 98, 192, 231, 233
- özne 80, 91, 104, 111, 113, 115, 116, 118, 133, 134, 156, 162, 173, 175, 178, 187, 208, 217, 218, 221, 222, 224, 225, 229, 230, 231, 232, 241, 242, 244, 245, 247, 248, 250, 254, 257, 259, 260, 261, 267, 270, 274, 280, 282, 287; ~nin icadı 156
- öznelerasılık 204, 243, 245, 246, 247, 250, 257, 259
- özneleşme 245
- özneleştirme 250
- öznellik 221, 229, 231, 232, 234, 238, 239, 240, 242, 243, 244, 246, 247, 250, 251, 252, 256
- özümseme 249
- öz yönetim 283
- P
- parlamentar demokrasi 142, 143
- Pascal 70, 138, 144, 145, 146, 160, 278
- pasif: ~ direniş 283, 286; ~ direnme 286
- peçe 87, 92, 95, 96
- performatif: ~ edim 152; ~ ifadeler 152, 155
- piyasa 189, 293
- Platon 40, 58, 129, 132, 220, 266
- polis şiddeti 158, 283
- politik ögeler 133
- politika 52, 96, 128, 130, 229, 255
- popülizm 88
- postmodern 53, 126, 127, 215
- postsekülerizm 56
- pozitif yasalar sistemi 142
- psikanalitik: ~ söylem 287; ~ yorumlama 119
- psikanaliz 103, 231, 236, 242, 254, 255, 256, 261, 269, 279
- psikolojik güçlenme 119
- psikoz 248
- R
- realizm 126, 219
- Rousseau 70, 123, 124, 131, 132, 134, 135, 137, 138, 168, 201, 205, 214, 216, 242, 254, 272
- ruhsal yabancılaşma 24
- S
- saf şiddet 147
- saldırğanlık 245
- salgın hastalıklar 165
- sanat 55, 185, 201
- savunma mekanizmaları 71
- saygı 75
- Schmitt, Carl 70, 73, 127, 128, 130, 135, 136, 137, 138, 142, 143, 201, 254, 274, 275
- sekülerizm 39, 40, 41, 44, 45, 47, 48, 51, 60, 61, 62, 63, 66, 67, 68, 73, 74, 75, 81, 87, 88, 91, 94, 95, 96, 97, 98
- sekülerleşme 47, 48, 60, 64, 65
- selamet 40
- sembolik: ~ alan 243; ~ düzen 236, 244, 247, 257, 261; ~ düzenin yapıları 255; ~ düzlem 247; ~ sistem 257, 258, 271, 281; ~ yasalar 215
- sembolizm 175, 290
- sermaye birikimi 124
- sesmerkezcilik 221, 223, 248, 252
- sessizlik 13, 44, 110, 118, 156
- sezgi 207, 216
- sınıf 20, 24, 32, 33, 54, 64, 150, 266
- sınıfsal farklar 124
- sınırlı ekonomi 251
- simulakr 225

- sivil itaatsizlik 147
- siyasal: ~ egemenlik 123; ~ erk 281;
~ iktidar 286; ~ İslam 40, 44, 82;
~ örgütlenme 292; ~ toplum 132
- siyasallaşma 53, 136
- siyaset 39, 40, 46, 52, 69, 93, 123,
124, 129, 130, 131, 132, 134, 136,
142, 143, 144, 147, 148, 149, 157,
158, 169, 171, 201, 256, 267, 273,
283, 285, 290, 293; ~ felsefesi 39,
123, 124, 129, 130, 131, 132, 142,
147, 272, 273
- siyasi: ~ alan 132; ~ bedenler 43; ~
iktidar 155; ~ lider 59; ~ performa-
tifler 153, 158; ~ propaganda 49;
~ şiddet 142
- sol modernlik 284
- sonsuz sorumluluk 106, 107
- sorumluluk 15, 21, 91, 101, 103,
104, 105, 106, 107, 108, 116, 117,
130, 148, 149, 161, 166, 167, 170,
182, 186, 193, 195, 196, 229, 230,
233, 235, 236, 240, 241, 262, 278
- sosyal: ~ bilimler 45, 55; ~ ilişkiler
188; ~ medya 64; ~ politikalar 72
- soykırım 103, 104, 105, 106, 110,
113, 118, 255; ~ın sorumluluğu
106
- sömürgeci: ~ dışlama 25; ~ politika
26; ~ sansür 25; ~ savaş 28
- sömürgecilik 26
- sömürgeleştirme 60
- söylem 46, 48, 55, 58, 62, 94, 98,
133, 218, 260, 272
- sözleşme 123, 124, 125, 156, 177,
249, 250, 273, 274; ~ kuramları
124, 125; ~ kurgusu 124
- sözmerkezcilik 223
- statik fenomenoloji 200, 202, 203
- suç 45, 87, 89, 109, 120, 130, 278,
279, 280
- suçluluk 106, 113, 117, 121, 186,
280
- süperego 278, 279, 280, 292
- Ş
- şans 24, 161, 166, 167, 171, 173,
174, 175, 176, 177, 178, 179, 180,
181, 182, 184, 185, 186, 191, 195,
196
- şiddet 20, 33, 64, 72, 114, 136, 142,
144, 145, 146, 147, 148, 149, 151,
152, 156, 157, 158, 224, 273, 275,
276, 278, 280, 283, 291, 292, 293;
~ edimi 275; ~in doğası 142; ~ te-
keli 146, 275
- T
- tahakküm 27, 28, 29, 30, 34, 104,
292
- taklit 32, 33, 268, 269
- tanıklık 14, 15, 81, 103, 113, 114,
115, 239
- tanınma 243
- tarih 36, 96, 142, 145, 155, 174,
201, 202, 271, 275; ~in anlamı
119; ~in diyalektik hareketi 158
- tarihsel: ~ aidiyetler 108; ~ araştı-
rılmalar 119; ~ hakikat 284; ~ norm-
lar 129; ~ olgular 119
- tekdillilik 29, 36
- tekillik 128, 129, 130, 177, 224,
249, 250
- teknokrasi 87
- teknokratik stratejiler 97
- teknoloji 64, 66, 90, 178, 184, 187,
221, 222, 284, 290; ~ çağı 221
- teknolojik yatırımlar 55
- tekrarlama 68, 213, 225
- teleteknoloji 64, 65
- temsil 24, 65, 111, 118, 119, 156,
163, 170, 180, 183, 206, 208, 210,
211, 213, 214, 216, 219, 242, 249,
258, 273, 280
- terör 40, 69, 81, 130
- tin 41, 168, 232, 234, 243, 257
- toksik egemenlik 42
- toplum: ~ mühendisliği 57, 59, 74; ~
sözleşmesi 134, 135, 137, 273
- toplumsal: ~ bütünlük 159; ~ cinsiyet
282; ~ hakikat 130; ~ sorunlar 89;
~ sözleşme 123, 124, 273, 274; ~
sözleşme kuramları 123, 124
- totaliter sistem 72
- transandantal fenomenoloji 200
- travma 115, 120
- tutku 235, 237, 240, 243

tüketim 165, 284, 287, 293
Türk kimliği 79
Türkiye modernleşmesi 60

U

ukde 111, 112, 113, 115, 116, 117
ulus devlet 40, 67, 69, 71, 124, 125,
135, 136, 137, 139, 151; ~in ege-
menliği 137
ulusal güvenlik 291
unutma 32, 204, 221
utañ duygusu 121
uzam 148, 164
uzay ve zaman 216
uzlaşma 109, 110, 111, 249, 258

Ü

üretim 177, 188, 266, 293
üst sınıf 32, 64

V

vahiy dinleri 290
Valéry, Paul 83, 85, 86
vatandaşlık 45, 56, 58, 151
vicdan 111, 117, 119, 127, 147

W

White, Lynn 162, 198, 287, 290

Y

yabancı düşmanlığı 26, 37, 38, 67,
75
yabancılaşma 24, 30, 36, 37, 38, 60,
67
Yahudi kültürü 24, 25
yanlışlık 258, 268
yansıtma 249
yapısal şiddet 143
yapısalcılık 126, 129, 202, 271, 276
yapısöküm 234, 237, 241, 251, 252
yaratım fikri 162
yas 13, 14, 89, 109, 115, 174, 187,
201; ~ çalışması 174
yasa(lar) 28, 29, 35, 36, 62, 81, 83,
87, 94, 101, 108, 125, 126, 127,
128, 129, 131, 132, 133, 135, 136,
137, 138, 143, 144, 145, 148, 150,
152, 153, 156, 193, 211, 236, 239,
249, 254, 255, 256, 257, 265, 267,

275, 276, 277, 278, 279, 280, 291,
292, 293; ~in otoritesi 144; ~nın
dili 35

yasal sistemler 146

yasallık 249, 250

yasama 45

yaşam 13, 17, 26, 35, 42, 44, 45, 46,
47, 48, 50, 51, 56, 64, 66, 67, 68,
69, 70, 72, 74, 75, 87, 90, 92, 94,
97, 106, 118, 123, 126, 131, 133,
134, 158, 162, 164, 165, 166, 169,
170, 177, 179, 181, 183, 186, 187,
188, 189, 190, 192, 195, 201, 213,
216, 225, 230, 243, 245, 277, 284;
~ dünyası 126; ~in evrimi 178; ~in
genel ekonomisi 17, 277; ~in tarih-
selliği 70

yaşılma 91, 225

yazı 14, 15, 16, 18, 103, 123, 159,
180, 185, 194, 201, 203, 204, 205,
213, 217, 218, 219, 220, 222, 224,
229, 271, 277, 283; ~nın genel eko-
nomisi 18; ~nın maddeselliği 204,
210; ~nın önceliği 220

yeryüzü 161, 162, 166, 168, 169,
170, 178, 181, 186, 189, 190, 191,
193, 195

yıkım 174, 185, 192

yineleme 127, 210, 211, 212

yokluk 14, 35, 130, 211, 215, 217,
258, 264, 277

yorum 94, 144, 157, 182, 215, 218

yorumlayıcı şiddet 145

yönelimsel: ~ edimler 208; ~ ilişki
246

yönelimsellik(ler) 202, 203, 208,
211, 212, 213, 217

yurttaş kimliği 138

yüzleşme 103, 109, 110, 116, 117,
118, 120, 121

Z

zaman bilinci 217

zenginlik 284

zihinsel: ~ imgeler 214; ~ yetiler 230

Žižek 256, 261, 262

zorunlu eğitim dili 27

zorunluluk 179, 180, 293